

Ostruhy 10. – 16. století

Ostruhy konce raného a především vrcholného středověku představují chronologicky citlivý inventář, v řadě případů vhodný pro datování.

Ostruhy se staly symbolem rytířství (připnutí ostruh bylo součástí pasování). Byly vizitkou společenského postavení nositele, podobně jako meč. Zároveň však byly i předmětem běžného používání ve středověkých vesnicích (rozvoj od 13.stol.), kde je sedláci používali k řízení ‚podsedního‘ koně, na kterém se při práci sedělo.

Ostruhy slouží k zesílení jezdcovy pobídky holení, ale nikoliv ke zvýšení rychlosti koně, spíše k urychlení jeho reakce na pobídku. Rozvoj/vývoj souvisí tedy především s využitím koně v boji, kde bylo potřeba, aby kůň pohotově reagoval a zvládal ustupování stranou.

V zaalpském prostředí jsou ostruhy bezpečně doloženy již v latěnu (jedna z nejstarších ostruh byla nalezena na Stradonickém oppidu) a v době římské se pravděpodobně začaly nosit na obou nohách → doklad na jezdeckém umění, které vyžadovalo ostruhy na obou nohách (Zschille, 1891).

Nejnámější a nejpoužívanější typologii ostruh vytvořila Z. Hilczerówna. Ostruhy v Polsku 10. – 13. století. Vydané v roce 1956

Popis ostruhy

Ostruha se skládá z *ramen*. Ty obepínají patu jezdce. Při pohledu z boku rozlišujeme rovná, mírně prohnutá a výrazně prohnutá ramena. Půdorys ramen má nejčastěji tvar písmene „U“, ale objevuje se i tvar písmene „V“ (gotický oblouk nebo paraboly.).

Bodce jsou výčnělky, přímo působící na slabiny koně. Rozlišujeme bodce kuželové, jehlancové, rombické a kolečkové. Je potřeba si všimnout i směru, kam ukazuje ve svojí funkční podobě (poloha, v jaké byla ostruha připevněná k botě).

Upínací zařízení upevňuje ostruhu k noze, přezka je na vnější straně, aby neodírala bok koně.

Znaky jednotlivých období

Předtím ostruhy nejspíše z organických materiálů – kost, dřevo. Změna upínání – pod chodidlem řemínek protažený na nártu očkem. Převzato od Římanů.

11. století

Od 10. století se bodce začíná protahovat a je plasticky členěn (jehlancový/pyramidální - rombický/bipyramidální). V 11. století převažuje pyramidální, nahoru vyhnutý bodce.

Ramena jsou ukončena destičkami se 2 otvory pro nýty.

Převažují hrobové nálezy.

12. století

Bodce je hrotitý, nejčastěji jehlanovitý (jehlanovitý s destičkou) nebo ukončený kuličkou, u mladších ostruh je rombický. Směřuje dolů nebo rovně (rovnoběžně s podrážkou

jezdce) a jeho délka nepřesahuje 6 cm (z městského a vesnického prostředí pochází většinou ostruhy s bodcem do 3 cm, z hradního do 6 cm).

Ramena jsou rovná, případně mírně ohnutá, ukončená obdélným vertikálním očkem, destičkou s jedním otvorem pro nýt → osmičkovitou či srdcovitou destičkou.

Velikost ostruh: 10 – 15 cm, délka ramen: 5 – 10cm, rozpětí ramen: 5 - 10cm.

Většinu ostruh s bodcem, které mají prohnutá ramena, lze datovat od druhé poloviny 11. století do první poloviny 13. století. Toto období nemá žádný význačný předěl a jednotlivé typy a varianty se prolínají.

13. století

Objevuje se bodec ukončený kolečkem zasazeným ve vidlici a upevněným nýtem, který během 14. století zcela vytlačuje dosavadní typy bodců. Ve 13. století je bodec *krátký* (do 3 cm) a směřuje dolů, kolečko je převážně šesti-paprsčité o průměru do 2,5 cm.

Nejmladší ostruhy s bodcem (2. pol. 13. st. - poč. 14. století) mívají bodec s kuličkou.

Ramena jsou mírně prohnutá, ukončená okrouhlým očkem.

Velikost ostruh: 10 – 15 cm, délka ramen: 5 – 10cm, rozpětí ramen: 5 - 10cm.

Nejvíce nálezů pochází ze středověkých hradů a vesnic.

14. století

Bodec je kolečkový, nejčastěji šesti nebo osmi-paprsčitý, průměr kolečka přesahuje 2,6 cm. Krček se v průběhu století narovná a protahuje (do 6 cm). S prodlužováním krčku se zdokonaluje i upevnění ostruhy a rozšířením ramen se vytváří manžeta (límeček).

Protahování krčku souvisí s vylepšující se ochrannou zbrojí koně (koňské brnění je doloženo od 13. století) a změnami sedu jezdce v sedle (nohy jezdce se dostávají dál od slabin).

Ramena jsou výrazně ohnutá (v polovině délky – tzv. kolínkovitě ohnutí ramene), ukončená jedním očkem, které se v ose ramene posouvá dolů. Dochází k vytažení spojnice ramen do špice (hrotu, háčku), její výskyt končí v 1. pol. 15. st.

Velikost ostruh: 10 – 15 cm, délka ramen: 5 – 10cm, rozpětí ramen: 5 - 10cm.

Nejvíce nálezů pochází ze středověkých hradů a vesnic.

15. století

Bodec se šesti-paprsčitém kolečkem, krček směřuje nejprve rovně, ale od pol. 15. st. nahoru, má čtvercový průřez a je téměř stejně dlouhý jako ramena (přes 6 cm). Průměr kolečka přesahuje 2,6cm (jednotlivé paprsky jsou od sebe odděleny min. v 1/3 poloměru kolečka – na rozdíl od starších typů koleček, kde se oddělují v blízkosti otvoru pro nýt). Ramena jsou vysoká s výraznou manžetou uprostřed (často zdobená).

Ostruhy jsou masivnější a větší váha vyvolává potřebu zdvojeného řemení, což se projevuje na ukončení ramen dvěma očky namísto jednoho.

Kvůli protažení krčku je osa na noze nevyvážená, proto v 1. pol. 15. nahradil manžetu *koš* obepínající patu. Zároveň dochází k oddělení oček.

Hlavně z dob husitských válek se u nás také často objevují ostruhy s tenkým, ve dvou pětinach kolínkovitě prohnutým ramenem.

Velikost ostruh: 10 – 20 (až 25cm), délka ramen: 5 – 10cm, rozpětí ramen: 5 - 10cm.

Nejvíce nálezů známe z hradů (koš) a měst.

16. století

Setkáváme se s bodci, které se v polovině ‚lomí‘ a pak pokračují kolmo k předešlému směru.

Krček je dlouhý a rovný, nebo kratší, dolů zahnutý.

Ramena jsou rovná nebo prohnutá v koncové části u oček. Očka jsou daleko od sebe, většinou tři, jedno z nich se vždy nachází uprostřed ramene v půlkruhovém výstupku směřujícím nahoru. Někdy bývají očka okrouhlá, ale horní očko je zpravidla vždy obdélného tvaru.

Zjednodušená charakteristika:

12.stol. – mírně ohnutá ramena, hrotitý bodec

13.stol. – mírně ohnutá ramena, hrotitý bodec nebo bodec s kolečkem

14.stol. – výrazně ohnutá ramena, bodec s kolečkem

15.stol. – koš, dlouhý bodec s kolečkem